

GAL EILĖRAŠTUKAI

Mantas Tamošaitis

sukuri eilėraštuką –

dieviškos patirtys, -----

niekiniai rezultatai.

Aidas Marčėnas, „Adomo obuolio sutra“

Šią jau dvyliktąją Aido Marčėno eilėraščių knygą teko aptarinėti dar jai nepasirodžius. Tuomet sutiktas bičiulis, irgi nuoširdus Marčėno skaitytojas, susirūpinusiu veidu pranešė, kad „Aidas Marčėnas klausytojams iš planšetės skaito *kažką ne to*“ ir, iš kišenės ištraukęs telefoną, netgi parodė įrašą¹.

Kad būsima poeto knyga veikiausiai skirsis nuo ankstesnės kūrybos, buvo galima nuspėti jau iš praėjusiais metais pasirodžiusios *Tuščia jo*. Pastarosios knygos paskutinytis skyrius, pavadintas „Nauja varpinė“, išsiskyrė iš bendro Marčėno kūrybos konteksto rūstesnio tono pasakojančiu subjektu, kuris pavargęs nuo kultūros bei ją supančio pasaulio, tačiau kelia tuos pačius amžinus vertės bei prasmės klausimus, peržvelgdamas didelę savo sukauptą patirtį².

Iš esmės visa tai galioja ir rinkiniui *Viename*. Nors Aidą Marčėną įprasta vadinti klasikinių formų meistru, šioje knygoje – vos pora rimuotų tekstų. Bene visą ją sudaro verlibru parašytos eilės. Pats autorius yra prisipažinęs, kad jam buvo įdomu išmėginti save rašant verlibru, tačiau taip neįprasta, jog šalia teko rašyti beprasmius rimuotus tekstukus³. Tad štai: kitoks subjektas, kita forma, kitoks tonas, daugiau atvirumo konkretaus gyvenimo patirčiai – rodos, visai nauja poetinė programa. Ir pačioje knygoje galima rasti eilėraščių, atliepančių tokią programą:

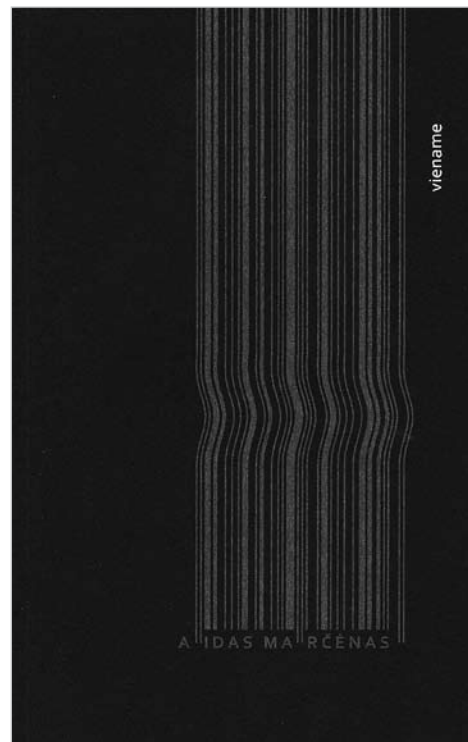
¹ Aidas Marčėnas, „Alba. Atminčiai“, 2014, in: http://www.youtube.com/watch?v=x0k_KapbaLk, (2014-08-25).

² Mantas Tamošaitis, „Senas kelias veda į naują varpinę“, in: *Knygų aidai*, 2014, Nr. 4, p. 16.

³ Rimvydas Stankevčius, „Aidas Marčėnas: Tauta, kuriai nereikia gyvos literatūros, – miršta“, in: *Respublika*, 2015-09-06, in: http://www.respublika.lt/lt/naujienos/kultura/interviu/amar-cenas_tauta_kuriai_nereikia_gyvos_literaturos__mirsta.

[...] Tebus lengvos, suprantamos
tavo eilės, tvirtos, tarytum uola, ant kurios
laikas ir vėl pastatys Nežinojimo bažnytelę.
(„Nebedvejok“, p. 16)

Vis dėlto sunku būtų pasakyti, kad šis bandymas atsinaujinti yra pavykęs, o minėtas skyrius „Nauja var-

Dailininkė Deimantė Rybakovienė

Aidas Marčėnas,
VIENAME: Eilėraščiai,
Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2015, 144 p.,
1000 egz.

pinė“ atrodo estetiškai kokybiškesnis negu bemaž visi naujojo rinkinio eilėraščiai.

Pirmiausia skaitant šį rinkinį kyla klausimas, kurį jau suformulavo⁴ kritikė Virginija Cibarauskė: „ar viskas, ką poetu vadinamas asmuo užrašo, gali būti vadinama poezija?“ Rinkinyje gausu eilėraščių, kurie kam nors atvirai (arba nesunkiai nuspėjamai) dedikuoti, skirti atminti. Nors tai nėra savaime blogas dalykas, dauguma rinkinio dedikacijų ir lieka tik dedikacijomis. Pažvelkime į eilėraščių „Numirus Gabrieliui Garcia Marquezui“:

Pasaulyje, kurį jūs palikote...
Pasaulyje, kuris jus paliko –
Jokios magijos,
dar mažiau –
realizmo. Pasaulyje, kurį jūs
palikote mums.

Kuris jus mums paliko. (p. 29)

Šiuo atveju poetas žaidžia žodžio „paliko“ dviprasmybe ir nuoroda į Marquezo kūrybą (magiškasis realizmas). Ar tikrai to pakanka, kad šį tekstą laikytume savarankišku eilėraščiu, kuris vertas puslapio poezijos rinkinyje? Tekstas primena kažką, kas galėtų būti *facebook'o* įrašų, skirtu atminti rašytoją, arba epigrafu tos pačios paskirties straipsnyje.

Panašiai atsitinka ir su įvairiais intertekstais bei, gal kiek išradingesnėmis nei pastaroji, dedikacijomis: Jurgai Ivanauskaitėi, Sigitui Gedai, Eugène Ionesco, fotografui Remigijui Pačesai, Mindaugui Nastaravičiui ir kitiems. Šie eilėraščiai neatskleidžia ir kartais, atrodo, neturi intencijos atskleisti ko nors, kas būtų atpažįstama skaitytojui kaip bendra žmogiška jausena ar tiesa. Veikiau tai tėra pastabos apie konkretų objektą, kurios žavi nebent kaip įdomus užrašas, rastas knygos paraštėje, bet ne kaip eilėraštis. Didelė dalis šių eilių primena galvosūkius, pagrįstus kultūrinio gyvenimo realijomis – išsprendus lieka smagu, tačiau patys savaime jie nėra didis kūrinys.

Savarankiškais eilėraščiais sunku laikyti ne tik šias dedikacijas, bet ir tekstus, vienaip ar kitaip susijusius su šeima (p. 21, 22, 62, 72) – juose labai atvirai, beveik nesislepiant už literatūrinių figūrų, prisimenamas miręs tėvas, rašomi laišakai vaikams. Tik ar tikrai reikia knygos puslapio, kad atviru tekstu palinkėtum sūnui aktoriumi,

jog mokytusi ne tik vaidindamas kitų gyvenimus, bet ir iš savo paties greitai prabėgsiančio gyvenimo („Ilgo gyvenimo sutra“, p. 62)? Akivaizdu, kad pats autorius nujaučia tokį priekaištą, mat kitame eilėraštyje į jį ir atsako:

[...] Nederėtų dėti knygelėn.
Bet negi už tavo gimimą
galėtų būti joje
kas nors vertingesnio?
(„Rugpjūčio šeštoji“, p. 72)

Nesinori ciniškai sakyti, kad eilėraščiai vertingesni už vaiko gimimą, tačiau ciniškai paklausti, ar tikrai eilėraščių rinkinys – pati geriausia vieta intymiam gimtadienio laišku, atrodo, verta.

Savaime peršasi klausimas: bet argi Marčėnas ne visada rašė apie mirtį, meną, žmonių ryšį, laiką ir atmintį, užsiėmė kitų tekstų refleksija savo kūryboje? Žinoma, kad taip. Visuose savo rinkiniuose poetas rašo šiomis amžinomis temomis, visuose rinkiniuose randame bene tas pačias kiekvienam žinomas tiesas apie gyvenimą. Tačiau ankstesniuose rinkiniuose buvo meistriškai žaidžiama šiomis banalybėmis. Sigitio Parulskio sugalvotą dramatišką etiketę „banalybės dievas“ šalia Marčėno pavardės galima girdėti beveik taip pat dažnai kaip skambius žodžius „klasikinių formų meistras“. Bet visos šios etiketės reiškė, kad Marčėnas originaliai ir puikiai įpindavo banalias tiesas, kasdienes frazes, klasikos intertekstus į suveržtą teksto struktūrą, sukurdamas įdomius sąskambius, dviprasmybes. Tuo jo poezija buvo nauja lietuvių literatūroje. Šiame rinkinyje žaismė iš esmės dingsta kartu su rimais, tekstai nebeprovokuoja skaitytojo – tiesiog atvirai teigia arba fiksuoja tas banalias tiesas. Juose daugiau nusivylimo visa kuo, seniokiško burbėjimo („ir miršta tauta, kuriai nebereikia / gyvos literatūros“, p. 121). Kiek paradoksalu, tačiau susidaro įspūdis, kad Marčėnas, ieškodamas naujo kalbėjimo būdo, išbando save atsisakydamas daryti tai, ką daro geriausiai. Tuo tarpu to, kas tikrai buvo pabodę – žaidimai savuoju vardu, žodžiais „būti–nebūti“, ankstesnių rinkinių pavadinimais, nuolatinė visko–nieko dialektika – vis dar gausiai randama ir naujosiose eilėse.

Pažvelkime į vieną įdomiausių rinkinio eilėraščių „Šlamštas“ (p. 127), kuris išspausdintas ir ant knygos atvarto:

Šlamštas yra abstrakti meilė,
kurią taip aštriai vėl staiga pajutau,
šlamštas yra kartais jos padiktuojami
netikėčiausi diktantai.

⁴ Virginija Cibarauskė, „Poezijos naujienos: tėvas, sūnus ir anūkas (knygų apžvalga)“, in: *LRT*, 2015-10-05, in: http://www.lrt.lt/naujienos/kalba_vilnius/32/115179.

Šlamštas yra lemtis,
šlamštas yra atmintis,
šlamštas yra nuostabus ir suvoktas

mano gyvenimas: tau, mylimasis,
tau, visaėdi,
tau, brangus besoti –
dieną ir naktį, rytą ir vakarą

šlamšt nepalijaujantis laike.

Šiame tekste galima įžvelgti aptartą „naują“ Marčėno subjektą – rūstesnį, teigiantį, mažiau žaidžiantį. Eilėraščio dramatinis veiksmas vystomas puikiai: pirmojoje strofoje išsakomas teiginys, antrojoje teigiama dar tvirčiau, o kiekviena trečiosios strofos eilutė verčia skaitytoją spėti, į ką gi subjektas kreipiasi. Paskutinėje verlibro eilutėje pirmoji žodžio „šlamštas“ reikšmė („nevertingas, niekam tikęs daiktas“) papildoma ir perkeičiama antrąja: „tai, ką šlamščia laikas“. Taip vis dėlto yra sužadžiama žodžiais, sukuriama ir vystomas konfliktas tarp visa praryjančio laiko ir prasmingo žmogaus gyvenimo, tad eilėraštinis tampa įdomus. Deja, retas tekstas taip tvirtai sustyguotas.

Dauguma verlibrų, nors eiliuoti ir kartais suskaidyti strofomis, veikia primena esė ar dienoraščio ištraukas – juose nesukuriamas vientisa visą tekstą apimanti poetinė struktūra kaip Rimvydo Stankevičiaus ar Giedrės Kazlauskaitės eilėse. Eiliavimas viso labo panaudojamas pauzėms arba opozicijoms sukurti: „še tau, kad nori / nenori“ (p. 22), „niekad nesusitikome, / niekad nesusitiksim“ (p. 81).

Verta pažvelgti į septynių albu⁵, kuriomis kreipiamasi į personifikuotus laiką, meilę, atmintį, gyvenimą, vienatvę, kvailybę ir draugystę, ciklą. Čia naujasis Marčėno subjektas pasirodo skaitytojui visu savo nuobodumu, o tekstą perrašius proza, kažin ar kas pasikeistų. Nors eilėraščių prielaidos, padiktuotos pasirinkto žanro, yra žaismingos – su personifikacijomis atsisveikinama po uždraustos meilės nakties – čia žaismė ir pasibaigia. Net jei bandoma žaisti sustabarėjusiais posakiais (apie laiką: „užmuštas bėgi greičiau ir greičiau“), sunku rimtu veidu skaityti „Albą / laikui“ (p. 80), kuri atrodo lyg gyvenimo tiesų sąrašas: kad laiko žmogui duota ribota, kad nuo jo nepabėgsi, kad laikas griau-na pasaulį, kad mirtis ne šio gyvenimo faktas. Tačiau „Alba / meilei“ (p. 82) bene geriausiai iliustruoja tai,

kaip Marčėnui atsisakius žaismingai įpinti banalias tiesas į tekstą ar atskleisti jas metaforomis, tekstas pavirsta tik klišių kartojimu: „Myliu, meile, nes tveri mane“, „Išgelbėjai mane nuo manęs“, „Nemokėjau mylėti. Nemokėjau“, „Visa tai, ką sukūriau – / iš tavo alsavimo, nežinomoji“. Tikriausiai toks patetiškas ir dramatiškas tonas pasirinktas sąmoningai, atliepiant albos žanrą, tačiau ne menkiausiai atliepia ir kitus knygų tekstus.

Kitas aspektas, verčiantis skaitytoją kiek sumišti, yra neadekvatus eilėraščių santykis su pačia poezija. Visoje Marčėno kūryboje gausu, nors neretai kiek ironiško, tačiau nuolatinio kartojo, kad poezijos esmė yra kažkur anapus, kad poetas yra tas, kurio ranka būtis ar pats Dievas rašo. Randame tai ir šiame rinkinyje: „poetai – / išmatos Dievo“ (p. 17), „Dievas? Poetas? / Abu / viename?“ (p. 55). Tačiau paraleliai, pabrėžiant menkumą, vis kartojamas deminutyvas „eilėraštukai“ ar net „gal eilėraštukai“ (p. 24). Maža to, kaip yra pastebėjusi Cibarauskė⁶, tekstuose pilna paprasčiausios ego išraiškos: tiesiog fiksuojamų nuogirdų, nuojautų, eilinių pamąstymų ir pasvarstymų. Norėtusi pridurti: laiškų draugams bei pažįstamiems, šiaip pamąstymų apie knygas. Sunku įsivaizduoti už tekstų Būtį, susikrimsiančią ir plūšančią, kad skaitytojais įdėmiai sektų Aido Marčėno kasdienybę.

Pati eilėraščių visuma irgi gerokai padirka – nors dauguma temų ganėtinai tradicinės Marčėnui (jau minėtos amžinosios temos), bet šalia randame daug kasdieniškų ar grynai literatūrinių pastabų, netikėtai įsiterpusių trejetą eilėraščių apie politines realijas („Ukraina“, „Minskas“, „Autobiografija“), o pačia verlibrų poetine forma irgi ganėtinai įvairiai eksperimentuojama. Ši knyga kaip eilėraščių rinkinys neturi jokio aiškaus atpažįstamo centro, ji nevientisa.

Ko gero, būti daugiau nei dešimtį knygų išleidusiu ir, daugiau mažiau bendru skaitytojų sutarimu, geriausiu šiandienos lietuvių poetu yra daug sunkiau negu debiutuojančiu. Deja, bet rinkinys *Viename*, bent jau Marčėno kūrybos kontekste, atrodo tik kaip nepavykęs mechaninis bandymas atsinaujinti. Kad ir kiek pakylėtai kalbėtume, jog poezija reikalinga ne tik skaitytojui, bet ir pačiai kalbai, arba šlovintume poeziją kaip savaime vertingą, kai kurie tekstai geriau savo vietą atrastų vokuose su pašto ženklais, dienoraščiuose ar tiesiog likę paraštėse. ■

⁵ Akvitanijos senosios poezijos žanras, kuriame vaizduojamas ilgesingas dviejų meilūzių, bijančių, kad jų meilė bus išaiškinta,

atsisveikinimas po meilės nakties.

⁶ Virginija Cibarauskė, *op. cit.*